

Wandeltocht Open Monumentendag De Vrienden 2020.

Koos Meisner, met dank aan Klaas jonkman en Pieter Bootsma.

Historische foto's: bron beeldbank Groninger archieven, alle andere: Hein Folkers

De laatste jaren organiseert De Vrienden op Open Monumentendag o.a. om donateurs te werven, een wandeling altijd binnen het jaarlijkse thema van de OMD.

Helaas moest de deelname dit jaar vanwege de Corona maatregelen beperkt blijven. Daarom bieden wij de wandeling hier alsnog aan. Niks staat de lezer zo in de weg de wandeling op eigen gelegenheid te doen. Het gebruik van een plattegrond of Google Earth naast dit verhaal is aan te raden

Dit jaar was het thema "onderwijs". Veel huidige gebouwen van RUG en Hanze hogeschool en sommige oude middelbare schoolgebouwen zijn architectonisch interessant, maar liggen te ver uit het centrum. De wandeling beperkt zich dan ook tot een aantal vroegere universiteits- of middelbare schoolgebouwen op loopafstand van de Martinikerk

Start bij Martinikerk en loop naar de gedenksteen van Regnerus Praedinius direct achter het koor van de kerk op het **Martinikerkhof**.

Martinikerkhof

Stedelijke Muziekschool in de St. Jansstraat

In de middeleeuwen bemoeide de overheid zich niet rechtstreeks met Onderwijs en Wetenschap. De toen Katholieke kerk wel. Als priester moet je de bijbel kunnen lezen, kunnen schrijven en iets van (romeins en kerkelijk) recht weten. Het volk moest iets van de christelijke waarden en normen worden bijgebracht. Ook waren de grenzen van de kerkelijke parochies een stuk stabielere dan de telkens wisselende grenzen van het wereldlijk gezag.

In de middeleeuwen was onderwijs in iedere stad in de Nederlanden voorhanden. Naast scholen voor lager onderwijs die onder de kerkelijke parochies vielen kende men meestal de 'De grote of Latijnse school' als voorbereiding op een religieus bestaan of universitaire studie.

Jongens die wat wilden leren begonnen op ongeveer negenjarige leeftijd met school. Het klassikale systeem kende vier klassen die een half jaar vergden, gevolgd door een afsluitend leerjaar.

Daarna kon de leerling zich melden bij een kloostergemeenschap of, voor verdere studie, bij een universiteit. Een leerling bleef net zo lang in een klas tot hij zich de daar aangeboden kennis eigen had gemaakt. Sommige scholen hadden voor begaafde leerlingen nog een tweejarige bovenbouw waar dezelfde leerstof als aan de universiteit werd behandeld. Na vijf of zes jaar kon het gehele programma zijn afgerond. De gemiddelde schoolverlater was rond de vijftien jaar oud, maar de variatie in leeftijd was groot.

In de tweede helft van de 15^e eeuw domineerde het klooster van Aduard als cultureel en intellectueel centrum van het Noorden. (Na Rome en Parijs een belangrijk opleidingscentrum voor hogere geestelijkheid) Middelpunt van de zogenoemde Aduarder Kring was Wessel Gansfort (1419-1489), naamgever van de huidige middelbare school. Hij werd door zijn bewonderaars genoemd: Lux Mundi (Licht der Wereld). Een ander beroemd lid Rudolf Agricola is naamgever van de huidige Agricolastraat.

Beiden, geboren in Groningen, bezochten de 'Schole tho Sunte Meerten', de St. Maartensschool, een Latijnse school aan het Martinikerkhof, tot 1425 een geheel Kerkelijke school maar daarna onder Stadsbestuur. Onder rectoraat van Regnerus Praedinius (1510-1559) naamgever van het huidige gymnasium, kwam deze Latijnse school tot grote bloei.

Leerlingen als Wessel Gansfort woonden om de hoek in de St. Jansstraat, waar nu de stedelijke muziekschool huist.

Aan de overkant via het steegje (links van het Provinciehuis) de Kleine Snor loopt u naar de Singelstraat met zicht op de voormalige Latijnse school die na de reductie van 1594 (toen Groningen definitief bij de 7 Verenigde Nederlanden kwam) in 1600 Statenzaal van de provincie Groningen werd. (De oudste nog in gebruik zijnde statenzaal.)

Statenzaal, voormalige Latijnse school

Rechts stond de Prinsenhof mulo

Loop linksaf richting hoek Singelstraat /Turfstraat. Hier stond rechts de Prinsenhofschool, de eerste MULO destijds van Groningen

In de Nederlandse onderwijswet van 1806 werd misschien voor het eerst iets echt gedaan aan de kwaliteit van het openbaar lager onderwijs. Eerder waren het vaak weduwen die vooral op de kinderen pasten

De belangrijkste zaken uit de wet van 1806: - verplicht klassikaal les, het zogenaamde hoofdelijk onderwijs werd verboden. (Nu draait dat weer om?);

- onderwijs moet zowel de maatschappelijke als de christelijke deugden te onderwijzen;

- onderwijzers moeten bevoegd zijn. Daartoe moeten zij (vak)examens afleggen;
- er komt een landelijke inspectie en je moet schoolgeld betalen.

De MULO (Meer Uitgebreid lager Onderwijs) ontstond bij een verdere onderwijshervorming in 1857 en werd weer opgeheven na de invoering van de Mammoetwet in 1968. De wettelijke term MULO werd in 1920 trouwens veranderd in ULO maar veel scholen vonden MULO chiquer klinken. Om een vergelijkbare reden heet tegenwoordig 'VMBOtheoretische leerweg' op veel scholen MAVO.

De MULO Cort v.d. Lindenschool is opgegaan in het huidige Kamerlingh Onnes . En die school stamt weer af van de Eerste Rijks HBS in de Pelsterstraat, later Grote Kruisstraat.

Rechtsaf naar het eind van de Turfstraat waar u rechts zicht hebt op Praediniusgymnasium .

De geschiedenis van het Praedinius gaat terug tot in de 14de eeuw via de Latijnse school op het Martinikerkhof en later het Broerplein.

Links van de stadsschouwburg het gymnasium, rechts de voormalige industrieschool.

In de 18e eeuw nam in Nederland de populariteit van de Latijnse scholen af, door de opkomst van de Franse school waar men de taal leerde die bezig was Latijn te verstoren van zijn positie als Europese lingua franca, en vanwege de daar gegeven meer praktische vakken. In 1838 ontstond zo naast de Latijnse school, het gymnasium. In de jaren na 1838 werden zeer geleidelijk alle Latijnse scholen omgezet in gymnasia. In 1858 telde Nederland 31 gymnasia en nog 32 Latijnse scholen. Tegen die tijd kwam er ook een geheel nieuw type school; de hogereburgerschool of H.B.S.

In 1847 werd de Groningse Latijnse school een Gymnasium en veranderde van naam in Stedelijk Gymnasium. De school verhuisde in 1861 naar het Harmoniecomplex, vier jaar later naar het Martinikerkhof en in 1882 naar de huidige locatie aan de Turfsingel. In 1947, bij het honderdjarig bestaan van het Stedelijk Gymnasium, kreeg de School de naam Praedinius

Gymnasium naar de oud-rector Regnerus Praedinius. In 1999 werd een tweede gebouw, vanaf hier moeilijk zichtbaar achter de Stadsschouwburg, de voormalige Industrieschool, ooit een echte school om praktijkvakken te leren, aan het Praedinius toegevoegd.

Terug door de Turfstraat, door Gardepoort over het Martinikerkhof, de Kreupelstraat overstekend, door de Jacobijnerstraat, linksaf naar de Oude Ebbingestraat. Op de hoek staat de Protestants Theologische Universiteit Groningen. Dit is geen onderdeel van de RUG, de RUG heeft een aparte theologische opleiding in Groningen. De PThU werd gesticht op 1 januari 2007. Hoofddreden voor de fusie van een groot deel van de protestantse theologische opleidingen in Nederland was dat zo de verschillen tussen de meerdere opleidingen voor predikanten van de Protestantse Kerk in Nederland werden geminimaliseerd. In april 2010 werd de PThU geconcentreerd in Amsterdam en Groningen, waar ze samenwerken met de Vrije Universiteit Amsterdam en de RUG. In 2020 studeren er 250 studenten aan de beide vestigingen samen.

Theologische universiteit

Pleintje met zwart herdenkingsbordje

Oversteken naar Roode Weesstraat, doorlopen naar het pleintje aan de overkant in de Oude Boteringestraat. Daar vinden we het herdenkingsbordje aan pand van de voormalige Openbare Bibliotheek gebouwd door architect Grassi.

Daniel Bernoulli werd als zoon van Johan Bernoulli geboren in Groningen, op deze locatie. Hij is bekend door de wet van Bernoulli een wet uit de aero- en hydrodynamica, uit de achttiende eeuw die uiteindelijk vliegtuigbouw mogelijk heeft gemaakt.

Loop door sla rechtsaf de Poststraat in.

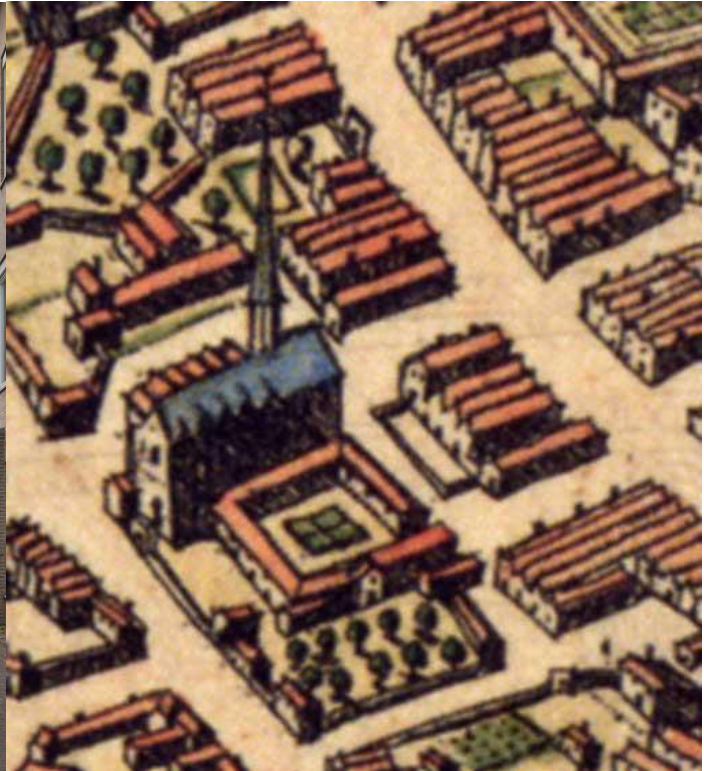
Na de reductie in 1594 komt er een nieuw onderwijssysteem, gebaseerd op de Protestantse leer. De katholieke kerk wordt onteigend, veel grond en gebouwen worden verkocht of gebruikt om de nieuwe Hogeschool te kunnen financieren. Onder bestuur van de eerste rector van de universiteit Ubbo Emmius (afkomstig uit het protestantse Emden) werd een vervangende Latijnse school opgericht. Aan het eind achter het vaak gesloten hek was de 'nieuwe' plek van de Latijnse school in het 'vrijgekomen' gebouw van het Minderbroederklooster (vandaar de naam Broerplein.) De naastliggende Broerkerk (eerst een kloosterkerk) wordt snel daarna onderdeel van de nieuwe 'Hoge school voor Stad en Lande'. Hier worden promoties, preken en plechtige bijeenkomsten gehouden. De sacristie werd omgebouwd tot anatomisch theater en in het Minderbroederklooster werd een bibliotheek ingericht. (Zie kaartje)

De Broerkerk heeft tot het midden van de 19^e eeuw als zodanig dienst gedaan. Na de grondwetsherziening van 1848 met de aandacht daarin voor de scheiding tussen kerk en staat (de staat diende zich niet langer te bemoeien met de kerkelijke leer) werd de weg vrij gemaakt voor katholieke emancipatie. Op grond daarvan werd de Broerkerk weer een katholieke kerk die vanwege bouwvalligheid (zie foto) is afgebroken en vervangen door de St Martinuskerk. Ook

deze is in 1982 afgebroken en op die plek is de huidige hoofdingang van de Universiteitsbibliotheek.

De plek van de Latijnse school

Broerkerk met ten zuiden daarvan de school

De bouwvallige Broerkerk, 19^e eeuw.

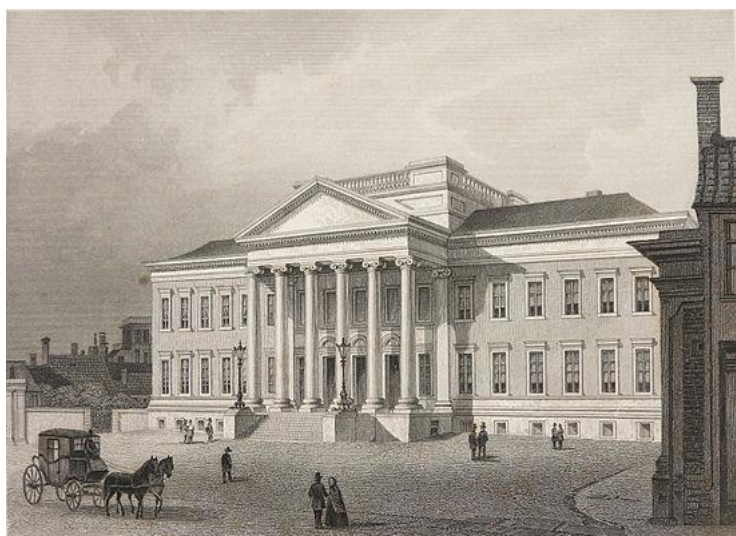
In 1614 werd de Provinciale Hogeschool van Stad en Lande opgericht. Het Vrouw Sywenconvent (een voormalig Begijnhof) wordt het eigenlijke academiegebouw. In de kapel van de juffers kwamen 2 collegezalen en een senaatskamer. Vóór het convent werd een langgerekt gebouw geplaatst.

Het academie gebouw

Een deel van het vroegere kerkhof werd de binnenplaats van het rechthoekige academiegebouw. Het Vrouw Menoldaklooster werd omgebouwd tot woonruimte voor professoren. In 1815 wordt de Hogeschool omgedoopt tot Rijksuniversiteit Groningen.

De gebouwen werden echter te klein en bevonden zich in deplorabele toestand. De Landsregering was op zoek naar bezuinigingsmogelijkheden en wilde daarom de Groningse universiteit opheffen. Wethouder mr. H. de Ranitz wist Gemeente en Provincie ertoe te bewegen garant te staan voor de bouw in 1850 van een nieuw academiegebouw in neoclassicistische stijl.

Academiegebouw 2^e helft 19^e eeuw

De rooilijn ging bij de bouw naar achteren. Dit verhoogde de uitstraling. In 1906 waren schilders bezig met het afbranden van een oude verflaag. Ze blusten een gloeiende plek niet goed af. Het gebouw werd totaal verwoest door de brand. De Tweede Kamer wilde geen herbouw maar bezuinigen door de Groningse universiteit te sluiten.

Op initiatief van Gemeentesecretaris mr B. van Bruggen ging een fotomontage van de ruïne omgeven door 21 andere gebouwen naar Den Haag met de boodschap: 'Het hoofdgebouw is dan wel afgebrand, maar het instituut universiteit is springlevend.'

De actie had effect. In 1909 werd het huidige gebouw op dezelfde plaats ingewijd.

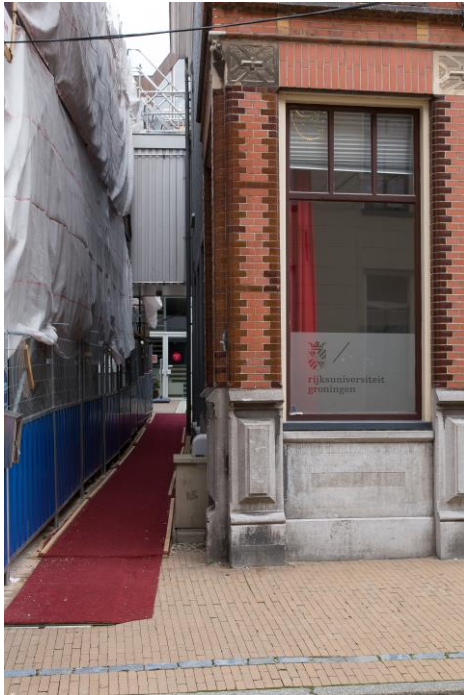
De versiering van het gebouw in Neorenaissance stijl is gebaseerd op de traditionele symboliek waarmee al sinds de middeleeuwen het begrip universiteit gestalte is gegeven. Drie Topgevels zijn voorzien van een decoratie in de trant van de academiepoort van 1614. Tussen de Nederlandse Leeuw en het universiteitswapen staat de klassieke godin van de wetenschap 'Minerva' centraal. Zij gaat vergezeld van vrouwenfiguren die afzonderlijke wetenschappen of daartoe nuttige eigenschappen personifiëren.

We lopen over het Broerplein naar de Oude Kijk in 't Jatstraat en slaan rechtsaf.

Daar vind je de Rectorsgang, de huidige ingang van het Universiteitsmuseum.

We lopen rechtdoor en slaan linksaf de Zwanestraat in en zien links een steegje waarvoor vroeger het zogenaamde Latijnse poortje stond. De vroegere toegang tot de verdwenen Latijnse school.

We keren terug naar de Oude Kijk in 't Jatstraat en lopen via de Stoeldraaiersstraat, langs de zuidkant van de Vismarkt naar de Pelsterstraat, gaan die in tot nummer 37.

Rectorsgang

De plek van het vroegere Latijnse Poortje

De Hogere Burgerschool is ingevoerd in 1863 als opleiding voor jongeren uit de (deels door industriële samenleving nieuw gevormde) gegoede burgerij die geen wetenschappelijke opleiding wilden, maar brede algemene ontwikkeling en maatschappelijk nuttige kennis. Hier op nummer 37 (lees het bordje van De Vrienden!) startte de eerste Rijks Hogere Burgerschool (RHBS) van Nederland op 26 september 1864 in het oude gebouw van de kweekschool. Kweekscholen waren overigens ook nieuw in 1847. In 1869 neemt de RHBS het monumentale gebouw aan de Grote Kruisstraat in gebruik. Het pand, met zijn statige entree, hoge plafonds en glazen koepel voor het sterrenkijken, werd in 1989 als school gesloten en wordt onderdeel van het huidige Kamerlingh Onnes. Het monument aan de Grote Kruisstraat is verbouwd tot appartementen complex.

Toegang tot de Benteliërsgang Het WLGLoop door naar linksaf de Kleine Pelsterstraat, kruis de Herestraat, rechtdoor door de Carolieweg en ga linksaf de Gelkingestraat in tot de kleinste steeg van Groningen: de Benteliërsgang Lees over deze gang op het bordje. **Loop via de Benteliërsgang naar de Oosterstraat en ga daar rechtsaf.**

We zien even verderop aan de linkerkant het oude gebouw van het Willem Lodewijkgymnasium, dat overigens verderop in de straat in de voorloper van het huidige ANWB pand startte.

Binnen rooms-katholieke en protestantse milieus was de hbs minder populair gezien het openbare karakter van de scholen en het naturalistische leerplan. Het ontbreken van klassieke talen ten gunste van de zaakvakken zouden de scholen minder geschikt maken voor "de vorming van een levensbeschouwing die zich boven de utilistische weet te verheffen"

In 1909 werd dan ook door een vereniging van ouders een christelijk gymnasium geopend in Groningen. Gereformeerden en Nederlands-hervormden stichtten gezamenlijke de school. In 1969 werd de nieuwbouw aan de Verzetsstrijderslaan 220 in gebruik genomen. Het oude WLG gebouw was een tijdje een winkelpassage.

Sla rechtsaf de Poelestraat in

Verder werd vanuit Protestants christelijke hoek in 1917 de 1e christelijke HBS opgericht, de voorloper van het huidige Wessel Gansfortcollege. Ook deze school groeide snel uit het 1^e gebouw en verhuisde in 1923 naar de Grote Rozenstraat 38. In 1940 komt er naast een HBS-B ook een HBS-A opleiding. En in 1948 wordt de te groot wordende school gesplitst in een 1^e en 2^e christelijke HBS, overigens nog wel in hetzelfde gebouw. In 1957 krijgt de 2^e Christelijke HBS in het zuiden van de stad een eigen gebouw aan de Admiraal de Ruyterlaan. Bij de invoering van de Mammoetwet in 1968 wordt de 1^e Christelijke HBS vernoemd naar Wessel Gansfort, de 2^e HBS wordt het Augustinuscollege. Het WGC verhuisde per 1 augustus 1980 richting de nieuwbouwwijken in het oosten van de stad, naar een nieuw gebouw aan het Heerdenpad.

Pas in 1946 kreeg de stad op de grens van Groningen en Haren, een katholieke middelbare school, een combinatie van HBS en gymnasium, het Sint Maartenscollege (nu Maartenscollege.)

Het 1^e pand van de 1^e Chr. HBS en eind wandeling